

THE HISTORY OF THE PERFORMERS AND DEVELOPMENT OF THE RIGHT OF PERFORMERS IN RELATED RIGHTS

Sabina Toxirova Zoxidjon qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti
Magistratura bosqichi talabasi
E-mail: sabinatoxirova99@gmail.com

Yakubova I.B.
Ilmiy rahbar:
Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

ABSTRACT

In this article, the historical development of the rights of performers, which are the subject of related rights, and the current status of these rights in intellectual property legislation are studied in depth. It also provides an extensive analysis of the challenges faced by performers in the digital age and the ways in which new laws and solutions can be developed to address these challenges.

Key words: related law, performance, performers, intellectual property, exclusive rights, non-property and property rights, Rome Convention.

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ПРАВА ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В СМЕЖНЫХ ПРАВАХ

Аннотация: В данной статье подробно исследуется историческое развитие прав исполнителей, являющихся предметом смежных прав, и современное состояние этих прав в законодательстве об интеллектуальной собственности. В нем также представлен обширный анализ проблем, с которыми сталкиваются правоохранительные органы в эпоху цифровых технологий, и способов разработки новых законов и договоров для решения этих проблем.

Ключевые слова: смежное право, правоприменение, исполнители, интеллектуальная собственность, исключительные права, неимущественные и имущественные права, Римская конвенция.

TURDOSH HUQUQLARDA IJROCHILAR HUQUQINING VUJUDGA KELISHI VA RIVOJLANISH TARIXI

Annotatsiya: Ushbu maqolada turdosh huquqlarning subyekti hisoblangan ijrochilar huquqlarining tarixiy rivojlanishi va intellektual mulk qonunchiligida ushbu huquqlarning hozirgi holatini chuqurroq o'rganiladi. Shuningdek, raqamli asrda ijrochilar duch keladigan qiyinchiliklarni va ushbu muammolarni hal qilish uchun yangi qonunlar va shartnomalarni ishlab chiqish usullari keng tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: turdosh huquq, ijro, ijrochilar, intellektual mulk, mutlaq huquqlar, nomulkiy va mulkiy huquqlar, Rim konvensiyasi.

KIRISH

Qadimdan tarixda ijodkorlar mavjud bo'lib, ular ijod bilan keng shug'ullanib kelishi barchamizga ma'lum. "Ijrochi" atamasi aktyor, raqqosa, musiqachi, ¹qo'shiqchi, akrobat, sehrGAR, ilon sehrGAR, jonglyor, ma'ruza o'qiyotgan shaxs yoki spektaklda rol ijro etuvchi shaxslarga nisbatan keng qo'llaniladi. Ijrochilar doimo har qanday musiqa yoki audiovizual asar yaratishning asosiy va ajralmas qismi bo'lib kelgan. Ammo shunga qaramasdan, ijrochilarning huquqlari intellektual mulk sohasida nisbatan yangi hodisadir. Ilgari ijrochilarning huquqlari mualliflik huquqi qonuniga muvofiq tan olinmagan. Aktyorning kinofilmdagi chiqishi yoki xonandaning ovoz yozishda chiqishi qonun bilan himoyalangan. Demak, ovoz yozish yoki dramatik asardan foydalanish uchun ijrochining ruxsati talab qilinmagan.

METODOLOGIYA

Intellektual mulkning jahon iqtisodiyoti va umuman jamiyatimizdagi ahamiyati jahon konvensiyalarida bir necha yirik sakrashlarda ta'kidlangan. Rasmiy kelishuvlar 1421-yilda italiyalik ixtirochi uchun birinchi zamonaviy patent berilganda kuchga kirgan. Biroq, shunga o'xshash huquqlarning dalillari, garchi hali isbotlanmagan bo'lsa ham, miloddan avvalgi 6-asrga to'g'ri keladi. Buni hisobga olgan holda, barcha huquqlar teng yaratilgan deb o'ylash oson bo'lar edi. Ammo bu holatdan uzoqdir. Sanoat uchun foydali ixtirolar birinchi bo'lib intellektual mulk himoyasiga ega bo'ldi. Keyinchalik yozma ish himoyasi uchun qoidalar yaratila boshlandi.²

Ilgari intellektual mulk ijodkorlariga o'z ishlarini ommaga yetkazishda yordam bergan shaxsning mehnati tan olinmas edi. Har qanday qo'shiq so'z muallifi tomonidan yozilgan bo'lsa, u qo'shiqchi tomonidan aytilmasa, uning qiymati yo'q yoki muallif tomonidan yozilgan pyesa ssenariysi, agar aktyor tomonidan ijro etilmasa, mashhurlikka erisha olishmagan. Shunday qilib, agar muallif yoki qo'shiq muallifi o'z asarlarining qiymatini oshirmoqchi bo'lsa, ular ijrochilarning yordamiga muhtoj

¹ Ijrochilarni, Fonogrammalarni ishlab chiqaruvchilarni va radioeshittirish tashkilotlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiya 1961 yil 26 oktabr

² AEPO-ARTIS_Performers_Rights_Study_2022

bo'lishgan. Bu shuni ko'rsatadiki, o'tgan asrlarda ijrochilar yuqori mavqega ega bo'lishgan. Biroq, 19-asr oxiri 20-asr boshlarida fonogramma va kinoga ijrolarni yozib olish imkonini yaratgan texnologik inqilob buni o'zgartirdi.

Birinchi sanoat patentidan atigi 550 yil o'tgach, ijrochilar, fonogrammalarni ishlab chiqaruvchilar va radioeshittirish tashkilotlarini himoya qilish to'g'risidagi 1961- yilgi Rim konvensiyasi orqali ijrochilik san'ati xalqaro e'tirofga sazovor bo'ldi. Ushbu konvensiya ijrochilar huquqini tan olgan birinchi xalqaro konvensiya hisoblanadi. Konvensiya qabul qilinishi bilan ijrochilarga birinchi marta asosiy xalqaro himoya darajasi berildi. Bundan tashqari, ushbu hujjat ijrochilarga ularning jonli ijrolarini yozib olish, translyatsiya qilish va ommaga yetkazish hamda ko'paytirish huquqi bo'yicha asosiy iqtisodiy huquqlarni taklif qildi.

Rim konvensiyasi keyinchalik 1971-, 1987-va 1996-yillarda raqamli davrda ijrochilarning o'zgaruvchan ehtiyojlarini aks ettirish uchun yangilandi. Ushbu yangilanishlar ijrochilarni yanada kengroq himoya bilan ta'minladi va ularga o'z spektakllarining muallifligini da'vo qilish va ularning sha'ni yoki obro'siga putur yetkazadigan har qanday buzilish yoki spektakllarga e'tiroz bildirish huquqini berdi.

Rim konvensiyasi ijrochilar uchun quyidagi huquqlarni belgilaydi:

1. Foydalanishni nazorat qilish huquqi:

Ijrochilar o'z chiqishlaridan qanday foydalanilishini nazorat qilish, shu jumladan, o'z chiqishlarini translyatsiya qilish, yozib olish yoki qayta translyatsiya qilishni taqiqlash yoki ruxsat berish huquqiga ega.

2. Yozib olishga ruxsat berish yoki taqiqlash huquqi:

Ijrochilar o'z chiqishlarini yozib olishga ruxsat berish yoki taqiqlash, shu jumladan, ularning ruxsatisiz boshqalarga o'z chiqishlarini ovozli yoki vizual yozib olishlarini taqiqlash huquqiga ega.

3. Royalti va kompensatsiyaning boshqa shakllarini olish huquqi:

Ijrochilar o'z spektakllaridan foydalanganlik uchun adolatli va adolatli tovon olish huquqiga, shu jumladan o'z chiqishlarini takrorlash va tarqatish uchun gonorar olish huquqiga ega.

4. Nomulkiy huquqlarga bo'lgan huquq:

Ijrochilar o'z obro'si va sha'nini himoya qilish, o'z chiqishlarining buzilishi yoki buzilishining oldini olish huquqiga ega.

Rim konvensiyasidan tashqari, milliy qonunlar va xalqaro shartnomalar ijrochilarning huquqlarini yanada kengroq himoya qilishni ta'minladi. Masalan, Qo'shma Shtatlarda ijrochilarning huquqlari Mualliflik huquqi to'g'risidagi qonun bilan himoyalangan. Mualliflik huquqi to'g'risidagi qonunga muvofiq, ijrochilar o'z asarlarini omma oldida bajarish, o'z asarlarini takrorlash va o'z asarlarini tarqatishning

mutlaq huquqiga ega. Ijrochilar, shuningdek, o'z chiqishlarini litsenziyalash va ijrolaridan foydalanganlik uchun tovon olish huquqiga ega bo'lishgan.

Texnologiyaning rivojlanishi ijrochilar huquqlarini himoya qilish uchun ham yangi vazifalarni qo'ydi. Raqamli asr ijrochilarning ruxsatisiz spektakllarni nusxalash va tarqatishni osonlashtirdi. Natijada ijrochilarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan yangi qonunlar va shartnomalar qabul qilindi.

Masalan, Yevropa Ittifoqi 2019-yilda raqamli yagona bozorda mualliflik huquqi to'g'risidagi direktivani qabul qildi. Ushbu direktiv ijrochilarga yangi huquq va himoyalarni, jumladan, o'z chiqishlaridan foydalanganlik uchun adolatli haq olish huquqini hamda qo'shimcha kompensatsiya talab qilish huquqini taqdim etadi.¹

Rim konvensiyasidan tashqari, boshqa xalqaro shartnomalar va bitimlar ijrochilarning huquqlarini qo'shimcha himoya qiladi. Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT) Ijrolar va fonogrammalar shartnomasi (WPPT) 1996-yilda qabul qilingan shartnoma bo'lib, raqamli davrda ijrochilar huquqlarini qo'shimcha himoya qilishni ta'minlaydi.

WPPT ijrochilarning o'z spektakllaridan istalgan shaklda, shu jumladan raqamli shaklda foydalanishga ruxsat berishning mutlaq huquqini tan oladi va ularning ijrolaridan foydalanganlik uchun mualliflik haqini to'lashni nazarda tutadi.

Intellektual mulk huquqlarining savdo aspektlari to'g'risidagi bitim (TRIPS) ijrochilarning huquqlarini himoya qilishni ta'minlaydigan yana bir xalqaro shartnomadir. TRIPS intellektual mulk huquqlarini himoya qilish va amalga oshirish, shu jumladan ijrochilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha minimal standartlarni belgilaydi.

Umuman olganda, xalqaro huquq doirasida ijrochilarning huquqlari ijrochilar va ularning ijodiy ishlarini muhim himoya qiladi. Ushbu huquqlar ijrochilarning ijodiy industriyaga qo'shgan katta hissasini tan oladi va ular o'z mehnatlari uchun adolatli tovon olishlarini ta'minlaydi. Ijodiy industriya rivojlanishda davom etar ekan, sanoatning uzluksiz rivojlanishi va ijrochilarning huquqlarini himoya qilish uchun ushbu huquqlarni tan olish va himoya qilishda davom etish zarur.²

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ijrochilarning huquqlari intellektual mulk huquqining muhim qismidir. Ijrochilar o'z chiqishlaridan foydalanishni nazorat qilish, ijrosidan foydalanganlik uchun tovon olish, o'z obro'si va haloligini himoya qilish huquqiga ega.

¹ <https://blog.iplayers.in/performers-rights-under-copyright-law/>

² <https://www.mondaq.com/india/copyright/1111986/analyzing-the-significance-of-performers-rights-under-copyrightlaw>

Milliy qonunlar va xalqaro shartnomalar ijrochilarning huquqlarini himoya qilishning turli darajalarini ta'minlaydi va ijrochilar ularga nisbatan qo'llaniladigan huquqiy bazani bilishlari kerak. Ijrochilarning huquqlarini himoya qilish ijodiy industriyaning uzluksiz o'sishi va rivojlanishi hamda ijrochilarning o'zlari munosib e'tirof va tovon olishlarini ta'minlash uchun juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Ijrochilarni, Fonogrammalarni ishlab chiqaruvchilarni va radioeshittirish tashkilotlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiya 1961-yil,26 oktabr
2. AEPO-ARTIS_Performers_Rights_Study, 2022
3. <https://blog.ipleaders.in/performers-rights-under-copyright-law/>
4. <https://www.mondaq.com/india/copyright/1111986/analyzing-the-significance-of-performers-rights-under-copyrightlaw>
5. <https://www.wipo.int/pressroom/en/briefs/performers.html>